

населенню, уявлення про ці проблеми, які формуються у громадян під впливом ЗМІ.

Впровадження такої системи моніторингових досліджень злочинності потребуватиме значного часу та зусиль ряду наукових колективів. Натомість їх здійснення дозволить підняти на новий рівень поінформованість суспільства про кримінальну ситуацію в країні, поглибити знання щодо тенденцій та закономірностей розвитку злочинності, розширити можливості для її прогнозування, забезпечити подальший розвиток теорії кримінології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Щерба С. Зарубежный опыт статистического учета преступности / С. Щерба // Законность. – 2003. – № 11. – С. 49–51.

2. Кулик О.Г. Всеукраїнське віктимологічне моніторингове опитування населення: теоретичні та організаційно-методичні засади / О.Г. Кулик // Наука і правоохорона. – 2008. – № 1. – С. 76–84.

3. Кулик О. Кримінологічний аналіз злочинності в Україні: напрями вдосконалення методології та методики / О. Кулик // Право України. – 2009. – № 7. – С. 52–57.

4. Кулик О.Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання : Монографія / О.Г. Кулик. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 288 с.

5. Кулик О.Г. Методологічні засади всеукраїнського віктимологічного опитування населення / О.Г. Кулик // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 543–548.

Кваша О. О.,

старший науковий співробітник
Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, доцент

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОНЯТТЯ «КОЛЕКТИВ» ПІД ЧАС КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СПІВУЧАСТІ У ЗЛОЧИНІ

Сучасний стан злочинності в країні характеризується цілою низкою несприятливих тенденцій, причому на тлі кількісних негативних показників кримінальної статистики відбувається якісна трансформація. Це стосується насамперед групової та організованої злочинності. Норми, що утворюють інститут співучасті у злочині, регулюють відповідальність за групову злочинну діяльність та за організовану злочинну діяльність, яка є одним з найбільш небезпечних проявів спільної злочинної діяльності людей.

Оскільки в групі об'єднуються зусилля кількох осіб з метою досягнення єдиного злочинного результату, то спільна злочинна діяльність за інших рівних умов являє собою більш високий ступінь суспільної небезпеки у порівнянні зі злочинном, вчиненим однією особою. Спільні дії значно підвищують ефективність досягнення злочинного результату і збільшують імовірність уникнення кримінального переслідування співучасниками.

Спільна злочинна діяльність, як і будь-яка злочинна діяльність, є одним із видів соціальної, чи точніше – асоціальної, поведінки людини, тому її форми також мають відповідати основним формам, визначеним в філософії та психології. Діяльність людини як цілеспрямований рух реалізується в різноманітних формах: *індивідуальній, груповій і колективній*. Останніми роками в науці йдеться про **колективну злочинну діяльність** як кримінологічну категорію, адекватну кримінально-правовій категорії співучасті[1, с. 31]. Зокрема, застосовуються поняття: **колективна злочинна діяльність, колективний злочин, колективний суб'єкт**. Останнє поняття переважно вживається під час розгляду питання про доцільність введення у КК України відповідальності юридичних осіб. Поняття колективного суб'єкта аналізується також в частині

відповідальності за злочини, вчинені в складі колегіальних органів. Зокрема, під час дослідження проблеми відповідальності осіб за винесення неправосудного судового акту *колегією суддів*. Однак колегіальний орган не завжди наділений ознаками злочинної організації як колективного суб'єкта. Більше того, ці поняття не збігаються, адже у колективі не обов'язково рішення приймаються колегіально.

В кримінології поняття колективний суб'єкт переважно застосовується для характеристики організованої злочинної діяльності. Учені відзначають: «За необхідності нещадної боротьби з організованою злочинністю та її основою – злочинністю груповою, слід давати юридичну оцінку події злочину у цілому і, за загальним правилом, інкримінувати кожному учаснику всю сукупність наслідків, розглядаючи злочинну групу як *колективний суб'єкт злочину*»[2, с. 27]. Прикладом розгляду діяльності злочинних об'єднань (груп, організацій, співтовариств) саме з позиції колективного суб'єкта може служити ч. 2 ст. 416, ч. 1 ст. 416-2 КК Італії.

Як і поняття «колективний суб'єкт», поняття «колективний злочин» застосовують переважно під час аналізу організованих форм співучасті у злочині, зокрема злочинної організації. В українській юридичній науці злочини, вчинені злочинними організаціями, бандами, також часто розглядаються як колективні[3, с. 155]. Колективний злочин нарівні з груповим виділяло ще китайське законодавство раннього середньовіччя. Так, дослідники китайського середньовічного права відмічають, що «груповим, колективним злочином уважався злочин, спільно вчинений двома й більше особами»[4, с. 58].

Два види колективних злочинів: ті, що вчиняються мафією, і ті, що вчиняються натовпом, виокремлює Сціп'он Сігеле[5, с. 30]. На перший погляд, поняття натовпу далеке від сучасного розуміння колективного злочину, як злочину вчиненого організованими злочинними співтовариствами. Однак ще у 1919 році у «Керівних основах з кримінального права» у статті 21 згадується натовп як різновид групи осіб:

«За діяння, вчинені спільно групою осіб (зграєю, бандою, натовпом), караються...». Це дало підстави сучасним дослідникам констатувати, в цьому законодавчому акті «були вперше нормативно врегульовані й організовані форми співучасті, якими були згряя, банда, натовп» [6, с. 62]. Щодо перших двох форм співучасті заперечень немає, однак категорично не можна визнати натовп організованою формою співучасті. Разом з тим чи виключає такий висновок визнання колективними злочинів, вчинюваних натовпом?

Натовпу як різновиду групової діяльності притаманні загальні закономірності розвитку будь-якої спільної діяльності, хоча є і певні специфічні особливості. Найбільш виразним проявом скупчення великої кількості людей, що спільно вчиняють злочинні дії (натовпу), є масові заворушення (стаття 294 КК). Сьогодні в юридичній науці натовп вивчається лише фрагментарно і тільки соціально-психологічна наука містить глибокі розробки цього феномена. Водночас слід вирішити питання обґрунтованості віднесення злочинів на кшталт масових заворушень до колективних. Слід вирішити й питання: чи достатньо для цього ознаки кількості учасників, яка є значною як при масових заворушеннях, так і у злочинних організаціях?

Для вирішення поставлених питань слід застосувати системно-структурний підхід. Масові заворушення з позицій системно-структурного підходу можуть бути розглянуті як складний об'єкт, що має певну структуру. Так, науковці аналізують *структуру агресивного натовпу*, відзначаючи, що він є неоднорідним за складом і має різні прошарки: організатори масових ексцесів; активні учасники; конфліктні особи; підбурювачі; спостерігачі [7, с. 367]. Згадку про колективний злочин можна зустріти також в перших декретах Радянської влади, оскільки боротьба з контрреволюцією вимагала ліквідації змов, заколотів, повстань, які являли собою форми колективної злочинної антирадянської діяльності [8, с. 11]. Очевидно, що заколот та повстання можна характеризувати як дії натовпу. Отже, можна ставити питання

про визнання злочинних дій на товпу колективними злочинами. Водночас обґрунтоване визначення сутності злочинних дій на товпу з точки зору форм злочинної діяльності потребує окремого наукового дослідження.

Виникає питання, якщо колективна злочинна діяльність є самостійним різновидом спільної злочинної діяльності, то яким чином вона співвідноситься з поняттям групової та організованої злочинної діяльності? Вище зазначено, що діяльність людини реалізується у трьох формах: індивідуальній, груповій і колективній. Дві останні є різновидами спільної діяльності, яка, трансформуючись у злочинну, традиційно поділяється на групову та організовану.

Водночас аналіз понять колективного злочину, колективного суб'єкта вимагає чіткого усвідомлення змісту терміну «колектив». Колектив – сукупність людей, об'єднаних спільною діяльністю, спільними інтересами; група людей, зв'язаних спільною працею в одній організації, установі, підприємстві тощо[9, с. 859]. Колектив визначається як група, де взаємовідносини і взаємодія індивідів опосередковуються суспільно цінним і особистісно значущим змістом спільної діяльності[10, с. 14]. Основною спонукальною причиною входження в колектив є неможливість індивідів поодиноці задовольнити свої потреби, тому найважливішою системоутворюючою причиною формування колективу виступає *єдність мети* як кумулятивна потреба, навколо якої і відбувається *об'єднання* людей[11, с. 34]. Ознаки єдиної мети та прагнення кожного співучасника реалізувати свої власні цілі в межах групових є також обов'язковими ознаками кримінально-правового поняття співучасті та всіх її форм, як групових, так і організованих.

Тому слід констатувати зв'язок понять «організована злочинна діяльність», «злочинна організація» та «колективна діяльність», «колективний суб'єкт», «колективний злочин». Злочинна діяльність може бути індивідуальною і спільною, різновидами останньої є групова і колективна. Колективна злочинна діяльність, яка виявляється у злочинах, вчинених

ієрархічно структурованими об'єднаннями (злочинними організаціями), має визначатися як організована злочинна діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Досюкова Т. В. Уголовно-правовые, криминологические и социально-психологические особенности форм соучастия в преступлениях в сфере экономической деятельности / Т. В. Досюкова // Государство и право. – 2005. – № 8.
2. Комиссаров В. Проблемы ответственности соисполнителей за совместные преступные действия и их вредные последствия / В. Комиссаров, И. Дубровин // Уголовное право. – 2003. – № 1.
3. Голіна В. В. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове і кримінологічне дослідження / Голіна В. В. – Харків : Регіон-інформ, 2004.
4. Кычанов Е. И. Основы средневекового китайского права (VII-XIII вв.) / Кычанов Е. И. – М. : Наука, 1986.
5. Сципион Сигеле. Преступная толпа. Опыт коллективной психологии / Сципион Сигеле. – М. : Изд-во «КСП+», 1998.
6. Драгоненко А. О. Співучасть у вчиненні вбивства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Драгоненко Анна Олександрівна. – Харків, 2011.
7. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] : у 2 кн. / Лідія Ернестівна Орбан-Лембрик. – К. : Либідь, 2004–2006. – Кн. 2: Соціальна психологія груп. Прикладна соціальна психологія. – 2006.
8. Иванов Н. Г. Понятие и формы соучастия в советском уголовном праве / Иванов Н. Г. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1991.
9. Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. / [уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко]. – [2-е вид., виправ.]. – К. : Вид-во «АКОНІТ», 2008–____. – Т. 1: А–К. – 2008. – С. 793 – С. 859.

10. Петровский А. В. Опыт построения социально-психологической концепции групповой активности / А. В. Петровский // Вопросы психологи. – М., 1973. – № 5.

11. Бесчастный В. М. Соціально-психологічні основи управління індивідом і групою : навч.-практ. посібник / В. М. Бесчастный, Г. В. Гребеньков. – Донецьк : ДЮІ, 2006.

Савченко А.В.,

начальник кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІН ДО СТАТЕЙ 364 і 365 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ НА ПІДСТАВІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ № 746-VII

Як відомо, на підставі Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» від 21.02.2014 р. (№ 746-VII), зокрема, до Кримінального кодексу України (далі – КК) були внесені суттєві зміни. Передусім вони стосувалися змін до розділу XVII Особливої частини КК «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» (зокрема, отримали нового змісту ст.ст. 364 і 365, у примітці до ст. 364-1 цифри «364-1» замінено цифрами «364, 364-1», виключено ст. 365-1) і додатково – трьох статей розділу XIX «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)» (зокрема, виключено ст.ст. 423, 424, а ст. 425 доповнено приміткою відповідного змісту). На наш погляд, особливої уваги потребують особливості законодавчих новел до ст.ст. 364 і 365 КК, оскільки мова йде про норми, що передбачають відповідальність за одні з найпоширеніших